

УДК 159.922.4:355.1

Коваль В. О.¹, Малина О. Г.²

¹ канд. пед. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² канд. психол. наук, доц. Запорізький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ОГЛЯД СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Мета дослідження: узагальнити сучасні підходи до розуміння структури мотиваційної сфери військовослужбовців та визначити ключові чинники її формування в умовах бойової діяльності й тривалої війни.

У сучасній військовій психології мотиваційна сфера військовослужбовця розглядається не як сукупність окремих спонукань, а як багаторівнева система, що поєднує цінності, потреби, цілі, смисли, групову належність і ставлення до професійної діяльності. Актуальність її вивчення посилилася в умовах російсько-української війни, коли бойова ефективність дедалі виразніше пов'язується не лише з технічним забезпеченням, а й із внутрішньою готовністю особового складу витримувати високі психофізичні навантаження, невизначеність і тривалий стрес. Українські дослідники підкреслюють, що мотивація тісно пов'язана з психологічною стійкістю,

морально-психологічним станом і здатністю до виконання бойових завдань в екстремальних умовах [1; 2; 5].

Теоретично важливим для аналізу мотивації є перехід від спрощених моделей, у яких визначальним чинником вважалася лише згуртованість первинної групи, до ширших концепцій, що враховують якість мотивації. У цьому контексті продуктивною є теорія самодетермінації, відповідно до якої стійка залученість до діяльності залежить від задоволення базових психологічних потреб в автономії, компетентності та пов'язаності з іншими. На відміну від зовнішньо контрольованої мотивації, внутрішньо прийнята та осмислена мотивація забезпечує вищу витривалість, кращу саморегуляцію і меншу схильність до професійного вигорання. Для військового середовища це означає, що боєздатність підтримується не лише дисципліною чи винагородами, а й розумінням сенсу служби, відчуттям професійної спроможності та довірою всередині підрозділу [2; 3].

У вітчизняних дослідженнях структура мотиваційної сфери військовослужбовців описується через співвідношення внутрішніх та зовнішніх мотивів. Зокрема, у військовослужбовців за контрактом виявлено зміщення мотиваційних акцентів після участі в бойових діях: зменшується частка романтизованих і поверхових уявлень про службу, натомість посилюються усвідомленість, суб'єктність, прагнення до професійної компетентності та контролю над власними рішеннями [1]. Поряд із цим зберігається значущість прагматичних мотивів – стабільного забезпечення, соціальних гарантій, передбачуваності організації служби. Отже, реальна мотиваційна структура не є однорідною: вона поєднує патріотичні, професійно-ціннісні, групові та матеріально-прагматичні компоненти, а їх співвідношення змінюється під впливом бойового досвіду [1; 2].

Повномасштабна війна актуалізувала ще один вимір мотивації – екзистенційний. У ситуації прямої загрози державі, громаді, родині та власному життю мотивація військовослужбовця часто виходить за межі індивідуальної кар'єрної чи матеріальної логіки. До неї включаються мотиви захисту близьких, обов'язку, солідарності, національної ідентичності та відповідальності за майбутнє країни. Водночас тривала війна висуває вимогу до переосмислення механізмів підтримання цієї мотивації: первинний емоційний підйом не може залишатися єдиною опорою в довготривалій перспективі. Для збереження стійкої залученості потрібні справедливе ставлення, прозора комунікація, якісне навчання, довіра до командування та відповідність між зусиллями військовослужбовця і визнанням його внеску [4; 5; 6].

Важливим чинником формування й підтримання мотивації виступає військове лідерство. Новітні українські дослідження показують, що мотиваційне лідерство ґрунтується не стільки на адміністративному примусі,

скільки на ціннісному впливі командира, його особистому прикладі, здатності підтримувати гідність підлеглих і створювати атмосферу довіри. За таких умов мотивація посилюється через відчуття причетності до спільної справи, віру в компетентність керівника та готовність діяти не лише «за наказом», а й на основі внутрішнього прийняття цілей служби. Натомість контроль-центричні моделі управління, що спираються переважно на тиск і страх покарання, підривають автономію, знижують лояльність і виснажують морально-психологічний ресурс особового складу [4].

Окремо слід наголосити на зв'язку мотивації з моральним духом і психологічною стійкістю. Сучасні дослідження переконливо показують, що моральний дух є не другорядною емоційною характеристикою, а інтегральним чинником бойової потужності. Він підтримується згуртованістю, усвідомленням мети місії, якісним забезпеченням, можливістю підтримувати контакт із родиною та програмами психологічної підготовки. Саме тому мотиваційна сфера військовослужбовця має розглядатися в єдності з емоційно-вольовою саморегуляцією, моральною готовністю, переживанням справедливості та стійкістю до бойового стресу [5; 6].

Висновки. Мотиваційна сфера військовослужбовців є складним, динамічним і багатокомпонентним утворенням, у якому поєднуються внутрішні ціннісно-сміслові, професійні, групові та зовнішні прагматичні мотиви. Бойовий досвід трансформує її структуру, посилюючи роль усвідомленості, професійної ідентичності та суб'єктності. В умовах тривалої війни особливого значення набувають справедливість організації служби, ціннісне лідерство, підтримання морального духу та розвиток психологічної стійкості. Перспективним напрямом подальших досліджень є емпіричне вивчення відмінностей мотиваційних профілів у мобілізованих, контрактників, офіцерського та сержантського складу, а також пошук ефективних програм психологічної підтримки мотивації в умовах довготривалого бойового навантаження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кравченко О. Зміни структури мотивації у військовослужбовців військової служби за контрактом після участі в бойових діях. *Вісник Національного університету оборони України*. 2021. № 63(5). С. 59–69.
2. Приходько І., Колесніченко О., Мацегора Я. Мотивація військовослужбовців до діяльності в екстремальних умовах. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2021. № 2(2). С. 72–79. DOI: 10.52363/dcpp-2021.2.7.

3. Pawiński M., Chami G. Why they fight? Reconsidering the role of motivation in combat environments. *Defence Studies*. 2019. Vol. 19, no. 3. P. 297–317. DOI: 10.1080/14702436.2019.1632198.

4. Рибчук О., Ворошук О. Мотиваційне лідерство у військових підрозділах. *Вісник Національного університету оборони України*. 2024. № 82(6). С. 118–124. DOI: 10.33099/2617-6858-2024-82-6-118-124.

5. Клочков В. В. Поняття та структура психологічної стійкості військовослужбовців до виконання бойових завдань. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. № 68(4). С. 52–63. DOI: 10.33099/2617-6858-22-68-4-52-63.

6. Culea M. The role of military morale as an essential dimension of combat power. *Security and Defence Quarterly*. 2024. Vol. 47, no. 3. DOI: 10.35467/sdq/174832.